

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI SƏHIYYƏ NAZİRLİYİ**  
**MİLLİ ONKOLOGİYA MƏRKƏZİ**

*Əlyazması hüququnda*

**KÖNÜL BALABABA QIZI FƏRHADZADƏ**

**SÜD VƏZİSİ YENİTÖRƏMƏLƏRİNİN TƏDQIQINDƏ İSTİFADƏ**  
**OLUNAN ŞÜA DİAQNOSTİKASININ MÜXTƏLİF**  
**PROQRAMLARININ İMKANLARI**

**3225.01 – “şüa diaqnostikası və terapiyası”**

tibb üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün

təqdim edilən dissertasiyanın

**A V T O R E F E R A T I**

**BAKİ – 2016**

Dissertasiya işi Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi Milli Onkologiya Mərkəzində və Azərbaycan Tibb Universitetinin Onkoloji klinikasında yerinə yetirilmişdir.

***Elmi rəhbər:***

tibb üzrə elmlər doktoru, professor,  
əməkdar elm xadimi,

AMEA-nın həqiqi üzvü

**C.Ə.ƏLİYEV**

***Elmi məsləhətçi:***

tibb üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

**S.S.VƏTƏNXA**

***Rəsmi opponətlər:***

tibb üzrə elmlər doktoru, professor

**S.S.MANAFOV**

tibb üzrə elmlər doktoru, professor

**M.Q.MƏMMƏDOV**

***Aparıcı təşkilat:*** Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutu, şüa diaqnostikası kafedrası

Müdafiə “31 \_\_\_\_” \_\_03\_\_\_\_\_ 2016-cı il saat \_\_\_\_ da Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi Milli Onkologiya Mərkəzinin nəzdindəki FD 03.021 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1012, Bakı şəh., H.Zərdabi küç., 79 B

Dissertasiya ilə Azərbaycan Respublikası SN Milli Onkologiya Mərkəzinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “ \_\_\_\_” \_\_\_\_\_ 2016-cı ildə göndərilmişdir.

FD 03.021 Dissertasiya şurasının

Elmi katibi

tibb üzrə fəlsəfə doktoru,

dosent

**R.A.HÜSEYNOVA**

## İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

**Mövzunun aktuallığı:** Süd vəzisi xəstəliklərin diaqnostikasının effektivliyinin artırılması problemi və diaqnostika alqoritminin optimizasiyası son dərəcə mühüm məsələdir. Bu yalnız süd vəzisi xərçənginə (SVX) aid edilmir. Əgər nəzərə alsaq ki, bədxassəli yenitörəmələr əksər hallarda dəyişikliyə uğramış toxumalarda inkişaf edir, bu zaman fibroz-kistoz mastopatiyanın diffuz və düyünlü formaları, xoşxassəli şişlər kimi şişönu xəstəliklərin erkən aşkarlanması və proqnostik qiymətləndirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Qadınların müxtəlif süd vəzisi xəstəlikləri arasında süd vəzisi xərçənginə ən mühüm problem kimi baxmaq olar, çünki bu patologiyadan olan xəstələnmə və ölüm halları yüksəkdir. Hər il bütün dünyada qadınlar arasında 1 mln.-a yaxın süd vəzisi xərçəngi halları aşkar olunur. Hal-hazırda bu nozoloji forma digər onkoloji xəstəliklərlə müqayisədə qadınların ölümə ən çox səbəb olan bədxassəli yenitörəmə sayılır.

Azərbaycanda qadınlar arasında bədxassəli şişlərlə xəstələnmə strukturunda 1990-cu ildən indiyə qədər SVX üstünlük təşkil edir. Son 10 il ərzində xəstələnmə hallarının təhlili göstərir ki, Azərbaycan əhalisi arasında hər 10-cu qadın 40 yaşından sonra SVX ilə xəstələnmə, hər 3-cü qadın isə - şişönu hal olan fibroz-kistoz mastopatiyaya düçar olmaq təhlükəsi daşıyır.

Son illər ərzində Azərbaycanda SVX-dən ölüm hallarının sayı bir qədər azalmasına baxmayaraq, indiyə qədər bu göstərici kifayət qədər yüksək olaraq qalır və xəstələnmə hallarının 50%-ni təşkil edir.

SVX Azərbaycan Respublikasında bədxassəli yenitörəmələrinin xəstələnmə strukturunda birinci yeri tutur və qadın cinsi arasında ekstensiv göstəricisi 30,0% yaxın, xəstələnmə göstəricisi intensiv göstəricinin həcminə görə 100000 əhaliyə 31,6, yoluxma göstəricisinə görə isə 16,5% təşkil edir. Ölüm dərəcələri nisbətən yüksək deyil və ümumi ölüm əmsalının həcminə görə 100000 əhaliyə 13,9, letallıq əmsalı isə 11,4% təşkil edir.

Əgər bu cür lokalizasiyalı xərçəng klinik əlamətlərin aşkar edilməsindən əvvəlki dövrdə müəyyən olunarsa sağalma ehtimalı yüksək olur. Əlbətdə ki, SVX-in müalicəsində və ölüm hallarının azalmasında bu xəstəliyin erkən mərhələdə aşkarlanması önəmli yer tutur və buna görə də SVX-in erkən diaqnostikasının növlərinin və üsullarının işlənilib hazırlanması vacib sayılır.

Süd vəzinin yüksək xəstələnmə göstəricilərinin olması (həmçinin xərçəng) insan resurslarının xeyli dərəcədə itkisinə və çoxlu səhiyyə vəsaitlərin xərclənməsinə gətirib çıxarır. Bu səbəbdən qeyd olunan patologiyanın profilaktikası və erkən diaqnostikasının təşkili səhiyyə və yerli idarə orqanlarının işində prioritet istiqamətlərdən biri olmalıdır.

Hazırda mövcud olan bütün diaqnostika üsulları bu nozoloji formanın diaqnozunu qoymağa müəyyən dərəcədə imkan verir. Bununla belə kombinə olunmuş diaqnostika üsullarının işlənilib hazırlanması və müvafiq alqoritminin hazırlanması məqsədə uyğundur.

**Tədqiqatın məqsədi** süd vəzisi şişlərinin yayılma dərəcəsinin qiymətləndirilməsi üçün erkən diaqnostikanın alqoritmini işlənilib hazırlanmasından ibarətdir

#### **Tədqiqatın vəzifələri**

1. Süd vəzisi yenitörəmələrinin müxtəlif erkən diaqnostika üsullarının imkanlarını obyektiv qiymətləndirmək

2. Onların dəqiqliyini və süd vəzisi şişlərinin müxtəlif diaqnostika üsullarının həm ayrı-ayrı, həm də müxtəlif uyğunlaşmalarda müəyyən etmək.

3. Süd vəzisi şişlərinin erkən diaqnostikasının alqoritmini işlənilib hazırlamaq və tətbiq etmək.

**Tədqiqatın elmi yeniliyi.** Süd vəzisi yenitörəmələrinin erkən diaqnostikası məqsədi ilə müxtəlif şüa diaqnostika üsullarının imkanları müəyyən edilib və qiymətləndirilib. Praktiki və diaqnostik qiyməti baxımından onların optimal ardıcılığı müəyyən olunub.

Alınan nəticələrin təhlili və süd vəzisi şişləri ilə xəstələrin kliniki-instrumental tədqiqi əsasında pasiyentlərin daha dəqiq diaqnostika üsulları üçün alqoritm təklif olunub. Bununla yanaşı olaraq, yüksək risk qrupunu təşkil edən xəstələrin diaqnostik müayinələrinin ardıcılığına baxılıb.

**Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti.** Tədqiqatın nəticələri tibb müəssisələrin və onkoloji dispanserlərin geniş praktiki fəaliyyətində tətbiq olunur, Azərbaycan Tibb Universitetinin (ATU) tədris fəaliyyətində və Azərbaycan Respublikasında xərçəngə qarşı mübarizə tədbirlərinin planlaşdırılmasında istifadə olunur.

Tədqiqat nəticələrinin tətbiqi süd vəzisi şişi ilə xəstələrin birincili profilaktika və erkən aşkarlanması tədbirlərinin effektivliyinin artırmasına və əməliyyatın və əməliyyatsonrakı məqsədyönlü müayinələrin aparılmasına kömək edir.

### **Müdafiəyə təqdim olunan əsas müddəalar:**

1. Süd vəzisi yenitörəmələrin diaqnostikasında MRT müayinəsinin həssaslığı və spesifikliyi digər şüa diaqnostika üsulları ilə müqayisədə müəyyən olunmuşdur.
2. Süd vəzisinin bədxassəli yenitörəmələrinin diaqnostikası zamanı biopsiya üsullarının təhlili Tru-cut biopsiyanı həm həssaslıq, həm də spesifiklik göstəricilərinə görə incə iynəli aspirasion biopsiyadan üstün olduğunu göstərdi.
3. Süd vəzisi xoşxassəli və bədxassəli yenitörəmələrinin diaqnostikasının alqoritmi işlənib hazırlanıb və təklif olunub.

**Alınmış nəticələrin nəşri və tətbiqi.** Dissertasiyanın əsas nəzəri və praktiki müddəaları dərc olunmuş 11 elmi işdə öz əksini tapmışdır. İşin mövzusu üzrə elmi əsərlər həm Azərbaycanda (5 məqalə, 3 tezis), həm də xarici jurnallarda ( 2 məqalə, 1 tezis) dərc olunmuşdur.

Hazırkı işin nəticələri ARSN MOM-un, ATU-nun Onkoloji klinikasının praktiki işində, o cümlədən Azərbaycan Respublikası SN Ə.Əliyev ad. Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun onkologiya kafedrasının tədris proqramının mühazirə, praktiki işində istifadə olunur.

**Dissertasiyanın aprobasiyası.** Dissertasiyanın əsas materialları MDB ölkələrin onkoloqların və radioloqların VII qurultayında (Astana,2012) və Azərbaycanda keçirilən (2011-2014-ci illər ərzində) elmi praktik konfranslarda, Azərbaycan Respublikası SN MOM-un, ATU-nun onkologiya kafedrasının və Onkoloji Klinikasının əməkdaşları ilə birgə şöbələrarası konfransında (Bakı, 5 noyabr 2015 protokol №1), Milli Onkologiya Mərkəzinin (MOM) nəznindəki fəlsəfə doktoru dissertasiyaların aprobasiyası üzrə Elmi seminarın iclasında (Bakı, 17 dekabr 2015,protokol №6) məruzə və müzakirə olunmuşdur

**Dissertasiyanın həcmi və quruluşu.** Dissertasiya kompyuter mətninin 133 səhifəsində əks olunmuş, giriş, ədəbiyyat icmalı, material və metodlar fəslindən, 5 fəsil şəxsi tədqiqatlar, yekun, nəticələr, praktiki tövsiyələr və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiya 1 cədvəl, 2 diaqram və 36 şəkil ilə illüstrasiya edilmişdir. Ədəbiyyat siyahısı 190 mənbəni əhatə edir ki, onlardan 177-si xarici dildədir.

### **Tədqiqatın material və metodları.**

İşin əsasında 2011-2015 illər ərzində Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi MOM-a və ATU-nun Onkoloji klinikasına müraciət edən və stasionar müalicəsində olan 300 qadının kompleks müayinə nəticələri

istifadə olunub. Xəstələrin şikayətləri, anamnezi, xəstəliyin klinik təzahürləri öyrənilib. Məqsəddən çıxan təhlil bir tərəfdən xəstələnmənin dəqiqləşmiş statistik göstəricilərini nəzərə almaqla, digər tərəfdən isə xəstənin yaşından və süd vəzisi xəstəliklərin nozoloji formasından asılı olaraq müxtəlif diaqnostika üsullarının effektivliyini nəzərə alaraq aparılıb. Müayinə olunmuş qadınların yaşı 30 və ondan yuxarı yaş həddlərində olub. Orta yaş həddi 41,3 təşkil edib.

Tədqiqat zamanı aşağıdakı qruplar formalaşdı:

1-ci qrup- kontrol. Bura süd vəzində heç bir patoloji dəyişikliklər olmayan 100 qadın daxil olub; 2-ci qrupa süd vəzində xoşxassəli yenitörəmələr aşkar olunan 100 qadın daxil olub; 3 –cü qrupa süd vəzində bədxassəli yenitörəmələr aşkar olunan 100 qadın daxil olub.

Tədqiqat zamanı 223 mammoqrafiya, 300 ultrasəs müayinəsi, 31 MRT, 37 duktoqrafiya, 29 pnevmosistoqrafiya, 182 USM kontrolu altında süd vəzisi bədxassəli və xoşxassəli yenitörəmələrinin incəynəli aspirasion biopsiyası icra olunub.

Bütün qadınların standart kompleks baxışına xəstənin menstrual tsiklinin birinci yarısında aparılan (6-14 günlər) süd vəzinin və qoltuqaltı nahiyəsinin ultrasəs və doppleroqrafiya müayinəsi daxil olub. Ümumi olaraq süd vəzlərinin və qoltuqaltı nahiyələrinin 300 ultrasəs müayinəsi aparılıb. Tədqiqat zamanı biz tərəfdən TOSHIBA Aplio MX ultrasəs aparatından istifadə olunub.

Aşkar olunan yenitörəmənin morfoloji strukturunun müəyyən edilməsi vacibliyi diaqnostik və müalicəvi aspirasion biopsiyanın aparılması üçün bilavasitə göstəriş sayılır. Ultrasəs müayinəsi kontrolu altında aparılan İAB (incəynəli aspirasion biopsiya) ambulator şəraitdə icra olunub.

Tru-cut biopsiyası zamanı xəstələrin əksəriyyətində Angiotech (PBN MEDICAL Denmark A/S) (Canada, Vancouver) firmasının Pro-Mag Ultra iynəsindən istifadə olunub.

Tədqiqat zamanı süd vəzilərinin rentgenoloji müayinələrinə bunlar aid olub: mammoqrafiya, duktoqrafiya və pnevmosistoqrafiya. Süd vəzisinin rentgenoloji mammoqrafiyası “Genoray MX-300” və SIEMENS firmasının “Mammomat inspiration” mammoqraflarında icra olunmuşdur. Süd vəzisinin parenximasının strukturu vəzili toxumanın miqdarından asılı olaraq Amerikanın radiologiya kollecinin təsnifatına əsasən qiymətləndirilib.

Əldə olunan nəticələrin dəyərləndirilməsi üçün BİRADS (Brest Imaging Reporting and Data System) risk kateqoriyalarından istifadə olunub.

Tədqiqat zamanı duktoqrafiya (qalaktografiya) müayinəsini aparmaq üçün mütləq göstərişlərə pasiyentin giləsindən qanlı ifrazatın gəlməsi, nisbi göstərişlərə isə hamiləlik və laktasiya dövrləri istisna olmaqla bütün sekresiya halları aid olub.

Pnevmosistoqrafiya zamanı palpasiya olunan yenitörəmənin punksiyasından və sist möhtəviyyətinin aspirasiyasından sonra onun boşluğuna çıxardılmış maye həcmində hava yeridilirdi. Bundan əlavə üsul müalicəvi effektə də malikdir. Belə ki, 79% hallarda pnevmosistoqrafiyadan sonra sistlərin residivi müşahidə olunmur və bu da öz növbəsində cərrahi müdaxilədən qaçmağa imkan verir.

Süd vəzisi yenitörəmələrinin diferensial-diaqnostikasında dəqiqliyi artırmaq məqsədi ilə maqnit-rezonans tomoqrafiya üsulundan da istifadə olunub. Müayinə zamanı SIEMENS MAGNETOM AVANTO 1,5 Testa (Almaniya) aparatından istifadə olunub. Müqayisə məqsədi ilə xəstələrin patologiya olmayan digər süd vəzisinin müayinə əlamətləri qeyd edilmişdir. Xəstələrin hamısında süd vəzisi bəd və xoşxassəli törəmələri histo-morfoloji müayinələrlə təstiqələnmişdir. Bu zaman həm sitoloji, həm histoloji, həm də histokimyəvi üsullardan istifadə olunmuşdur.

İstifadə olunan hər bir instrumental diaqnostika üsulunun keyfiyyəti haqqında fikir yürütmək üçün öncə onun informativliyini göstərən həssaslıq, spesifiklik və dəqiqlik kriteriyaları müəyyən edilib. Nəticələrin statistik işlənməsi kəmiyyətlərin müqayisəsi üsulu ilə, Studentin t-kriteriyasına etibarlıq etimalı nəzərə almaq ilə standart əyilmə (m) hesablaması ilə variation statistika üsulu ilə aparılıb. Hesablama STATİSTİCA v 6.0 proqram paketini istifadə etməklə aparılıb.

### **Tədqiqatın nəticələri və onun müzakirəsi**

Süd vəzisinin müxtəlif patologiyalı qadınların müayinə təhlininin nəticələri, qadınların müayinəsini optimal taktikasını qurmaq məqsədi ilə süd vəzinin müxtəlif şüa və qeyri-şüa invaziv, qeyri-invaziv diaqnostika müayinələrinin imkanlarını və effektivliyini qiymətləndirməsinə icazə verir. Süd vəzisinin müayinəsi zamanı klinik üsulun diaqnostik effektivliyi 71,9% təşkil edib. Əksər hallarda bu müayinə nisbətən aşkar dəyişiklikləri görməyə icazə verir. Bu üsul praktiki olaraq palpasiya olunmayan yenitörəmələrin diaqnostikası zamanı qeyri-informativ sayılır.

Süd vəzisinin düyünlü yenitörəmələri zamanı istifadə olunan instrumental şüa diaqnostika üsullarının diaqnostik effektivliyi inkişaf etmiş vəzili toxumanın bərk fonundan, şişin ölçüsündən və histoloji quruluşundan asılı idi. Rentgenoloji mammoqrafiya üsulunun köməyi ilə 83 xəstəyə diffuz fibroz-sistoz mastopatiya diaqnozu qoyulub. Rentgenoloji təsvirlərin 23-də (27,7%) olaraq yerləşən bərk fibroz atmalar ilə birlikdə kürəvari, oval və ya qeyri düz formada olan işıqlı və kölgəli sahələrin əvəz edilməsi ilə müşayiət olunan şəklin normal strukturunun pozulması qeydə alınıb. Fibroadenoma 61 xəstədə aşkarlanıb. Üsulun həssaslığı 89,8% təşkil edib. Rentgenoloji şəkil şişin histoloji quruluşundan asılı idi. Məsələn, perikanalikulyar quruluşlu fibroadenomalar üçün periferiyasında “ışıqlı zolaq” olan düz kürəvari və ya oval, dəqiq hamar konturlu forma xarakterikdir. Bəzi hallarda fibroadenoma toxumasında iri kirəç əlavələri və onların hissəvi kirəçləşməsi müşahidə olunurdu. İntrakanalikulyar və qarışıq quruluşa malik fibroadenomalara daha çox paylı quruluş, qabarıq, qeyri- dəqiq konturlar xarakterik idi. Süd vəzisi xərçəngi diaqnozu 100 qadına qoyulub. Üsulun diaqnostik effektivliyi 88% təşkil edib. Süd vəzisi xərçəngi diaqnozu qoyulması üçün ənənəvi olaraq birincili, ikincili və dolaylı rentgenoloji əlamətlər nəzərə alınıb.

Mammoqrammaların təhlilinin nəticələrinə əsasən bütün bədxassəli şişi olan xəstələr 2 yarımqrupa bölünüb:

I yarımqrupa 62 xəstə daxil olub və burada bədxassəli yenitörəmələrin birincili rentgenoloji əlamətləri əsas götürülüb. Xəstələrin orta yaşı  $52 \pm 0,42$  təşkil edib və onlardan 74,5 % menopauza dövründəydilər. Buraya daxil olan xəstələrdə patoloji prosesin lokalizasiyası demək olar ki, eyni idi: 46,8% qadında-sağ süd vəzində, 53,2%-də isə sol süd vəzində. 67,7% hallarda şiş SV-nin yuxarı kvadrantında, 25,8% xəstədə aşağı kvadrantda və 6,5% qadında, isə gilinən arxasında lokalizasiya olunmuşdur.

II yarımqrupa daxil olan 38 xəstədə süd vəzisi xərçəngi diaqnozu təxmini xarakter daşıyırdı, çünki mammoqrammalarda aşkarlanan dəyişikliklərlə bu diaqnozu təsdiq etmək mümkün olmayıb. Bu səbəbdən əlavə müayinə üsullarına müraciət olunub. Burada reproduktiv yaşda olan qadınların sayı çoxluq, 35-50 yaşda olan qadınlar üstünlük təşkil edirdilər, ancaq onların orta yaşı əhəmiyyətli dərəcədə aşağı idi-  $48 \pm 0,12$  ( $p=0,05$ ). Bu yarımqrupa aid olan xəstələrdə də patoloji proses eyni lokalizasiyaya malik idi: 50% qadında-sağ süd vəzində, 50%-də isə sol süd vəzində. Ancaq yenitörəmələr yuxarı kvadrantda daha az hallarda yerləşirdi -58,8%,



aşağı kvadrantda demək olar ki bərabər dərəcədə - 23,5 % təşkil edib. Retroareolyar lokalizasiya isə I yarımqrupla müqayisədə 17,6% təşkil edib.

SV-nin birincili rentgenoloji əlamətlərindən daha çox yüksək sıxlığa malik həcmli yenitörəmələr müşahidə olunurdu- 58,2%: I yarımqrupda olan qadınlarda - 92,3%, II yarımqrupda-82,4% ( $p=0,036$ ) hallarda.

Bədxassəli şişə xas olan rentgenoloji əlamətlərə qeyri-hamar, qeyri-dəqiq konturların, qeyri-düz formanın və qeyri-eynicsinli strukturun olması aiddir. Əsasən bədxassəli şişlərdə qeyri-hamar konturlarının olması müşahidə olunurdu: I yarımqrupda 93,1%, II yarımqrupda isə 90,3% hallarda. Ancaq bu simptomun əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, bir çox hallarda diametri 1 sm kiçik olan yenitörəmələrlə müqayisədə şişin ölçüsü 1-1,5 sm olanda daha düzgün vizualizasiya olunur: I yarımqrupda 81,3%, II yarımqrupda isə 64,3%. Düyünlü şişin qeyri-düz forması əsasən şişin ölçüsü 1-1,5 sm olanda I yarımqrupda 48,3%, II yarımqrupda isə 23,1% hallarda müşahidə olunub. Bədxassəli yenitörəmənin qeyri-eynicsinli strukturu I yarımqrupda 46,8% qadında, II yarımqrupda isə 18,8% qadında vizualizasiya olunub.

Süd vəzisinin bədxassəli prosesinin əsas patoqnomik rentgenoloji əlamətlərindən birinə də düyünlü şişin şüalı konturu simptomu aiddir, hansı ki infiltrativ xarakterli böyümədən asılıdır. Ancaq I və II yarımqrupda süd vəzisi xərçənginin “kiçik” forması olan qadınlarda bu rentgenoloji əlamətin rast gəlmə tezliyi müvafiq olaraq 51,7% və 21,3% təşkil edib. Bu əlamətin aşkarlanma tezliyi şişin ölçüsündən asılı deyildi.

Rentgenoqrammada şişin infiltrativ böyüməsi ilə əlaqədar olaraq bədxassəli düyünün periferiyasında atmaların əmələ gəlməsi müşahidə olunur. Bir çox hallarda süd vəzisi xərçənginin rentgenoloji əlamətlərdən birinə də şiş düyünü və dəri və ya gil arasında yerləşən “xərçəng yolu” aiddir. Mammoqrammada sıx atmalar nəticəsində dərinin qalınlaşması və gilənin içəriyə doğru dartılması görünürdü. Bəzi hallarda gilədə dəyişikliklər müşahidə olunurdu və bu cür hallar şiş giləyə yaxın məsafədə yerləşəndə və ya geniş yayılmış bədxassəli proses zamanı baş verirdi.

SVX-nin digər birincili rentgenoloji əlamətlərinə çoxlu sayda polimorf, ölçüləri 0,5 mm-dən az olan, lokal toplanma şəklində yerləşən mikrokalsinatlar da aiddir. Bunlar bədxassəli tipli mikrokalsinatlar adlanır. Tədqiqat zamanı 19 xəstənin mammoqrammasında kiçik kirəç əlavələrinin toplanması aşkar olunub. Onlardan 7-də bədxassəli şişə şübhə doğuran yeganə əlamət mikrokalsinatlar idi. Rentgenoloji təsvirdə kirəç əlavələrinin formaları əsas hallarda qeyri-düz və ya soğulcanabənzər olurdu və onların

ölçüləri 50-dən 600 mikrona qədər təşkil edirdi, sayları isə müxtəlif olurdu. Palpasiya olunmayan yenitörəmələrin differensial-diaqnostikası zamanı şübhəli rentgenoloji göstəricilər olanda mikrokalnsinatların toplanması ilk növbədə xərçəngdən şübhələnməyə icazə verdi.

Medulyar quruluşlu bədxassəli şişlər üçün rentgenoloji müayinə zamanı kürəvari, oval və ya qeyri-düz forma, nahamar, qeyri-düz konturlar, qeyri-eynincins struktur xarakterik idi

Süd vəzisi xərçənginin ikincili əlamətlərinə gilənin içəriyə doğru dartılması, dərinin və / və ya areolanın lokal qalınlaşması, pre- və retromammar boşluğun infiltrasiyası aiddir. Rentgenoqrammalarda onların aşkarlanma tezliyi o qədər də yüksək deyildi. Belə ki, I yarımqrupda gilənin içəriyə doğru dartılması 3,2%, dərinin və / və ya areolanın lokal qalınlaşması isə 6,5% hallarda müşahidə olunub.

Süd vəzisi xərçənginin dolayı rentgenoloji əlamətlərinin aşkarlanmasının təhlili zamanı müəyyən olundu ki, bütün xəstələrdə ulduzvari assimetrik bərkimə sahələrin olması (yalnız bir proyeksiyada), süd axacaqlarının genişlənməsi, damar şəklinin güclənməsi və genişlənməsi hər üç yarımqrupa aid olan xəstələrdə müşayiət olunub.

Beləliklə, hər iki yarımqruplara daxil olan bütün xəstələrdə daha çox süd vəzisi xərçənginin dolayı rentgenoloji əlamətləri müşayiət olunub. Süd vəzinin bərkimə sahəsinin və damar şəklinin genişlənməsi və güclənməsi kimi simptomların vizualizasiyasının tezliyi şişin ölçüsündən asılı deyildir. Süd axacaqlarının genişlənməsi daha çox şişin ölçüsü 1-1,5 sm olan hallarda hər iki yarımqrupa aid olan xəstələrdə müşahidə olunurdu.

RMQ zamanı 89 xəstəyə süd vəzisinin sisti diaqnozu qoyulub (birtərəfli və ya ikitərəfli, tək və ya çox, birkameralı və çoxkameralı). Süd vəzisinin polisistozu 21 xəstədə (23,4%) müəyyən olunub. Ümumi olaraq, tədqiqat zamanı 165 müxtəlif ölçülü sistlər aşkarlanıb. Üsulun diaqnostik effektivliyi 89% təşkil edib. Rentgenoloji təsvir zamanı sistlər fibroadenomalara çox bənzəyir. Onlar kürəvari və ya oval formalı və dəqiq konturlu lokal kölgələnmə sahəsi kimi görünür. Bəzi hallarda çoxkameralı sistlər zamanı konturların polisikliyi müşahidə olunur.

Rentgenoloji üsulun köməyi ilə fibroadenoma və sistlər arasında diferensial diaqnostika aparmaq çətindir. Bu səbəbdən bu cür hallara rast gələndə xəstəyə əlavə olaraq ultrasəs müayinəsi məsləhət görülür.

Pnevmosistografiya müayinəsi sist boşluğunun daxili divarlarının qiymətləndirilməsi üçün aparılıb. Lakin müayinə eyni zamanda müalicəvi

xarakter də daşıyırdı, çünki diffuz yeridilmiş hava boşaldıqdan sonra sistin divarlarının obliterasiya olunaraq yumşaq toxuma kimi görünən çapıq formalaşdı. 14% xəstədə sist boşaldıqdan sonra punktant möhtəviyyətinin sitoloji müayinəsi zamanı sitoloji şəkil proliferasiya və divaryanı əlavələrdən ibarət olub. Xəstələrə cərrahi müalicə məsləhət görülüb.

Rentgenoloji üsulla 4 qadında lipomanın olması təsdiqlənib. Üsulun diaqnostik effektivliyi 95,9% təşkil edib. Bəzi hallarda mammoqrammada uzun müddət mövcud olan lipomanın qalın divarlı kapsulası olur, hansı ki işıqlı həlqə kimi görünür və buna görə də hətta piy toxumanın fonunda da differensiasiya olunur. RMQ zamanı lipoma vəzili toxuma fonunda aşağı intensivli, ətrafında həlqəsi olan kölgəlik şəklində görsənir. Piy toxuması arasında yerləşən nazik divarlı lipomalar rentgenoqrammada differensiasiya olunmayıblar.

Axacaqdaxili patologiyalarının diaqnostikası üçün süd vəzisi axacaqlarının rentgenkontrast müayinə metodikasına ayıd olan duktoqrafiyadan istifadə olunub. Patoloji proseslərinin bir çox qismi axacaqlarda başlayır və döşlə qidalandırmayan qadınlarda gilədən gələn ifrazat buna şübhələnməyə icazə verir. Gələcəkdə bu proseslər axacaqdaxili bədxassəli şişə çevrilə bilər. Bu cür patoloji dəyişikliklər zamanı müalicə və diaqnostika üsulu olan duktoqrafiyadan istifadə olunur.

Rentgenoloji üsulla 37 qadıdan 33-də axacaqdaxili papilloma diaqnozu qoyulub. Axacaq süd vəzinin xoşxassəli yenitörəməsi ilə sıxıldığı hallarda üç-ölçülü duktoqrafiya zamanı aşkar olunan xas əlamətlərə axacaqların bərabər şəkildə deformasiyası, səlis qeyri-kəskin əyilmələr, müəyyən sahədə mənfəzin bərabər qaydada daralması olub. Axacaqdaxili karsinomalar 3 xəstədə aşkar olunub və bu zaman axacaqların deformasiyası qeyri-bərabər kəskin daralma və uzunnamasına oxun lokal əyilməsi kimi xarakter görünüşə malik idi.

Axacaqdaxili şişlərin diaqnostikası zamanı rentgenoloji duktoqrafiyanın həssaslığı 85,7 % təşkil edib.

Ultrasəs müayinəsi zamanı süd vəzisi xərçəngi 100 xəstədə aşkar olunub. Üsulun diaqnostik effektivliyi 85% təşkil edib. Xəstələrin yaş dövrü 30-68 yaş, orta yaş isə 49,5 yaş təşkil edib. Bütün hallarda diaqnoz şişin histoloji müayinəsi ilə təsdiq olunmuşdur.

49 xəstədə (49%) şişlər sağ süd vəzində, 51 xəstədə isə (51%) sol süd vəzində lokalizasiya olunmuşdur. 51 xəstədə (51%) SVX yuxarı-xarici kvadrantda, 17 xəstədə (17%) mərkəzdə, 13 xəstədə (13%) yuxarı-daxili kvadrantda, 11 xəstədə (11%) aşağı - xarici kvadrantda, 8 xəstədə isə (8%)

aşağı – daxili kvadrantda yerləşirdi. Bədxassəli yenitörəmələrin ölçüləri 0,6 mm-dən 63 mm qədər olub.

Əksər hallarda B-rejimdə aparılan ultrasəs müayinəsi zamanı süd vəzisi xərçəngi hipoexogen, nahamar konturlu, qeyri-düz formalı yenitörəmə kimi vizualizasiya olunub və bu da adətən infiltrativ şəkildə böyüyən şişlərə uyğun gəlirdi. Əkspansiv böyüyən yaxşı hüduatlanmış süd vəzisi xərçənginin düyünlü formalarına əsasən girdə forması və daha aydın konturlar xarakterik idi.

Mayeli komponent və ya parçalanma ocağı olan təqdirdə bədxassəli şiş anexogen sahəli heterogen struktura malik idi və bu 16 xəstədə (16%) müşahidə olunub. 8 xəstədə (8%) SVX-nin diffuz (iltihab-infiltrativ) forması təyin olunub. Bu cür xəstələrdə USM zamanı dərinin qalınlaşması və aidiyyəti dərialtı piy toxumasının exogenliyinin artması müşahidə olunub.

Bu qrup xəstələrdə süd vəzinin USDQ zamanı şişin ölçüsü 20 mm-dən çox olanda bədxassəli şişlərin və ətraf toxumanın damar şəklinin dəyişilməsi 100% hallarda müşahidə olunub. Lakin kiçik ölçülü şişləri olan xəstələrdə bu parameterlər 68%-i təşkil edib. Deməli, damar şəklinin dəyişilməsi şişin aşkarlanması üçün bizə əlavə məlumat verirdi. Həmçinin yaxşı vaskulyarizasiya olunan ocaqlar aşkar olunan zaman düyünlü yenitörəmənin olmasını guman etməyə bizə icazə verirdi. Həmçinin 30-68 yaş arası SVX diaqnozu olan 47 xəstənin qoltuqaltı limfa düyünlərinin vəziyyətlərinin təhlili aparılıb. Ümumi olaraq, USM-si zamanı xəstələrdə 165 limfa düyünləri aşkar olunub. USM zamanı metastatik dəyişilmiş qoltuqaltı limfa düyünləri 27 xəstədə müşahidə olunub və ümumi olaraq 62 metastatik limfa düyünləri aşkar olunub. Onlar girdə forması, qeyri-aydın və qeyri-hamar konturlara və hipoexogen struktura malik idilər.

USM-nin köməyi ilə 52 xəstəyə fibroadenoma diaqnozu qoyulub. Fibroadenomaların diaqnostikası zamanı ultrasəs müayinəsinin diaqnostik effektivliyi 94,4% təşkil edib. 10 xəstədə 2 düyün, 4 xəstədə - 3düyün, 2 xəstədə isə 4 düyün aşkar olunub. 52 xəstədən 2-sində kontrlateral süd vəzisinə xərçəng aşkar olunub. Bütün xəstələrə incə iynəli aspirasiyon biopsiya icra olunmuşdur. Sol süd vəzisinə 33 (63,4%), sağ süd vəzisinə isə 19 (36,6%) fibroadenoma aşkarlanıb. 28 xəstədə fibroadenoma ilə yanaşı süd axacaqlarının genişlənməsi, 7 xəstədə isə sistlər təyin olunub. Bütün xəstələrdə fibroadenoma ilə yanaşı süd vəzisinin fibroz-kistoz mastopatiya sahələri təyin olunub. Dopleroqrafiya zamanı fibroadenomanın ətrafında damar şəkili demək olar ki, dəyişilməmişdir və

kontrateral süd vəzinin analogi ocağına uyğun gəlirdi. Arteriyanın xətti istiqaməti vardır, damarların lokal işığı və həmçinin şişin özündə burulmuş damarlar aşkar olunmurdu. Kiçik fibroadenomalar (1,5 sm qədər) üçün şişin özündə damarların demək olar ki, tam olmaması xarakter idi, 3 sm böyük şişlərdə isə damarlar düyünlü yenitörəmədə yerləşirdilər.

USM-nin köməyi ilə 83 xəstədə sistlər aşkarlanıb (üsulun həssaslığı – 100%). Ən çox sistlər 31-50 yaş qrupuna aid olan 49 xəstədə (59%) aşkar olunub. Bu qrup qadınlarda gilədən gələn ifrazat 78,7% hallarda qeydə alınıb, hansı ki 4% xəstədə sitoloji analiz zamanı qan ilə qarışıq ifrazat, 3% hallarda isə axacaqların sistoz deformasiyası ilə müşayiət olubdur. 80,6% hallarda bu qrupda diaqnostika və müalicə məqsədi ilə punksiya icra olunub. Sist möhtəviyyatında proliferativ epiteliy 10,5 % hallarda (5 qadında) müəyyən olunub. Bu isə öz növbəsində cərrah-onkoloqun tövsiyələrini nəzərə alaraq gələcəkdə aparılacaq müalicə taktikasını müəyyən etmişdir. 12 xəstədən (24,5%) 8-də sistin residivi səbəbindən, 4 xəstədə isə çoxsaylı sistlər olduğu üçün onların sayının mərhələli azalması ilə punksiya bir neçə dəfə icra olunmuşdur. Bu yaş qrup qadınlarda 57% hallarda (28 qadında) müsbət dinamika, 10,2% isə (5 xəstədə) sistlərin tam sovrulması müşahidə olunub. Sistlər həm tək, həm də çoxsaylı müşahidə olunurdu. Sist boşluqları 88% (73 xəstə) hallarda tək kameralı olurdular, 12% (10 xəstə) hallarda isə arakəsmə ilə bir neçə kameraya bölünürdülər. Bəzi hallarda gilədən ifrazat müşahidə olunurdu. Qalın divarlı, hemmoragik möhtəviyyatlı sistlərin diferensial diaqnostikası zamanı müəyyən çətinliklər yaranmışdı. Diaqnozu dəqiqləşdirmək üçün ötürücü ilə titrəyişli hərəkət olunub. Möhtəviyyat maye şəklində olanda yenitörəmənin daxili strukturunda dəyişikliklər aşkarlanıb. Yalnız səthi yerləşmə zamanı sist üstündə xətti yerləşən damarlar aşkarlanırdı və venoz şəkənin hesabına damar şəklinin güclənməsi baş verirdi.

USM zamanı lipomalar 4 qadında aşkarlanmışdır, üsulun həssaslığı 84% təşkil edib. Lipomaların forması 3 xəstədə oval, 1 xəstədə isə qeyri-düzgün olub. Lipomaların ultrasəs təsviri 3 xəstədə hipoxogen, eynicinsli, sıxılan, 1 xəstədə isə hiperexogen əlavələr ilə daha az eynicinsli, və hiperexogen halqa izlənilirdi. USDQ zamanı süd vəzisi toxuması ilə müqayisədə şişin qan axımının sürətində və indekslərində dəyişikliklər baş verməmişdir.

Sonoqrafiya zamanı 3 xəstəyə mastit diaqnozu qoyulub, üsulun həssaslığı 84% təşkil edib. USM aparıldığı bütün hallarda qeyri-aydın, yuyulmuş konturlara malik hipoxogen struktur aşkar olunub, ocaqların

oriyentasiyası şaquli idi. 2 xəstədə iltihab prosesi sol süd vəzində, 1 qadında isə sağ süd vəzində yerləşirdi.

USM kontrolu altında süd vəzisi düyünlü yenitörəmələrinin incəyənəli aspirasion biopsiyası (İAB) 186 xəstədə icra olunub. Ultrasəs kontrolu altında xoşxassəli törəmələrin diaqnostik incəyənəli punksiyası 49,2% hallarda sistlərin boşaldılması məqsədi ilə icra olunmuşdur. Bütün hallarda sitoloji tədqiqatın aparılması üçün kifayət qədər material əldə olunmuşdur.

Süd vəzilərinin maqnit-rezonans tomoqrafiyası (MRT) 31 xəstə üzərində keçirilmiş, onlardan 19-u diferensial-diaqnostik cəhətdən mübahisəli olduğundan, kontrastlı MRT müayinə aparılmışdır. MRT göstəricilərinə əsasən, 4,0 sm-dən 0,2 sm-dək ölçüdə 23 sist aşkar edilmişdir. Maye möhtəviyyətli bütün törəmələr, həmçinin sadə ağırlaşmamış sistlər T1AG-də hipointensiv, T2AG-də hiperintensiv siqnal şəkilində aşkar olunurlar. Sistin iltihabı, həmçinin bədxassəliyə çevrilməsi zamanı möhtəviyyətinin tərkibində zülal komponentləri artdığı üçün T1 və T2 təsvirlərdə siqnalın xarakteri heterogenlik tərəfə dəyişir.

Süd vəzisinin MRT-sı zamanı 9 xəstədə fibroadenoma aşkar olunmuşdur. Bu tip şişlər üçün T2AG-də törəmədən gələn siqnalın izointensiv və ya hipointensiv eynicinsli olmağı xarakterdir ki, bu da fibroadenomanı süd vəzisinin sistasından fərqləndirən əsas diaqnostik meyarı sayılır. Süd vəzisinin maqnit-rezonans tomoqrafiyası üsulu ilə 15 xəstədə 0,4 sm-dən 2,5 sm-dək ölçüdə xərcəng aşkar olunub.

Bədxassəli şişlərinin MRT meyarlarına qeyri homogen daxili struktur, qeyri-düz forma, qeyri-aydın və nahamar konturlar xarakterikdir. Prosesin bədxassəli olması kontrast maddənin kinetik əyri dinamikası və onun bədxassəli şişdə 1-2 dəqiqə ərzində maksimal toplanması, tədqiqatının 5-6 dəqiqəsinə isə kontrastın yuyulması effekti ilə təsdiqlənir. Kontrastın bölyus üsulu ilə daxil edilməsi zamanı 3 xəstədə şişin multisentrik böyümə ocağı və 1 xəstədə kontralateral süd vəzində sinxron xərcəng aşkarlanıb, hansı ki, digər instrumental müayinələr zamanı müəyyən olunmayıb. MRT vasitəsi ilə biz bütün qrup limfa vəzlərinin vəziyyətini və böyük döş əzələsinin bu prosesə cəlb olunmasını qiymətləndirdik.

Cərrahi əməliyyat öncəki mərhələdə 10 xəstədən 3-ündə kontrast gücləndirmə ilə aparılmış süd vəzisinin MRT müayinəsinin nəticələrinə əsasən vəzili xərcəngin əlavə fokusu aşkar olunub. Hər 3 xəstəyə cərrahi əməliyyat icra olunmuşdur. Cərrahi əməliyyatdan sonra histoloji müayinə zamanı kəsib götürülmüş süd vəzində əsas şiş düyündən əlavə vəzili

xərçəngin mikrofokusları aşkar olunub. Bu da, öz növbəsində, cərrahi əməliyyat öncə qoyulan diaqnozu təsdiqləmişdir. Kontrast gücləndirmə ilə aparılmış MRT müayinəsinin nəticələrinə görə 3 xəstədən 1-ində cərrahi əməliyyatdan sonrakı uzaq dövrdə yerli residivin olması təsdiqlənmişdir. 4 xəstədən 1-ində MRT müayinəsinin nəticələrinə əsasən süd vəzisinin erkən piyli involyusiyası fonunda multisentrik xərçəng müəyyən olunub.

Bundan əlavə, süd vəzisinin kontrast gücləndirmə ilə aparılmış MRT müayinəsinin nəticələrinə əsasən, qradiyent-exo rejimində aksilyar T1 təsvirlərdə yalnız süd vəzisi və retromammar boşluğun yenitörəmələrinin diaqnostikası deyil, həmçinin parasternal zonaların diaqnostikasının aparılması da mümkün olması biz tərəfdən təyin edilmişdir. Bu isə, öz növbəsində, süd vəzinin medial yerləşən şişləri hallarında çox dəyərli əlamət sayılır.

Xəstə seçiminin az olması ilə əlaqədar olaraq, bizim tədqiqatda üsulun diaqnostik effektivliyi 100% təşkil edib (Cədvəl №1)

### Cədvəl 1.

Süd vəzisinin xoşxassəli və bədxassəli yenitörəmələri zamanı MRT müayinəsinin diaqnostik effektivliyi.

Süd vəzisi xəstəliklərinin nozoloji forması	Müayinə olunanların ümumi sayı	Aşkar olunub	
		Absolut say	% ± t
Palpasiya olunan və olunmayan SVX	17	14	86,6 ± 18
		3	13,4 ± 4
Fibroadenoma, həmçinin yarpaqvari	9	9	100 -11
Sist	5	5	100 - 20
Ümumi	31	31	100-3

Tədqiqatda retrospektiv olaraq 186 xəstəyə İAB və 60 xəstəyə Tru-Cut biopsiyası icra olunmuşdur.

İAB (incəynəli aspirasion biopsiya) tətbiq olunmuş 186 xəstədən 16 nəfərdə atipik polimorfizm (8,6%), 31 nəfərdə bədxassəli hüceyrələr (16,6%), 44 nəfərdə quruluşsuz kütlə fonunda qan elementləri (23,6%), 61 nəfərdə monomorf hiperplaziya (32,8%), 24 nəfərdə iltihab elementləri

(7,4%), 10 nəfərdə moloziv cisimciklər (5,5%) aşkar edilmiş, 10 nəfərdə isə material azlığı səbəbilə dəqiq nəticə alınmamışdır (5,5%).

Xəstələrdən 6 nəfərdə kliniki diaqnoz və İAB nəticə uyğunsuzluğu ilə əlaqədar olaraq təkrar aspirasiyaya ehtiyac olmuşdur. Onlardan 3 nəfərində ilkin cavab atipik polimorfizm olaraq alınsa da, 2 xəstədə ikinci, 1 xəstədə isə üçüncü aspirasiya zamanı bədxassəli şiş hüceyrələri aşkarlanmışdır. Bir nəfərdə ilkin cavab quruluşsuz kütlə fonunda qan elementləri gəlsə də, ikinci cavab atipik polimorfizm müəyyən edilmişdir. Bir xəstədə əvvəlcə iltihab elementləri aşkarlansa da, sonrakı nəticə monomorf hiperplaziya olaraq alınmışdır. Bir nəfərdə iki dəfə təkrarlanmış aspirasiya nəticəsi az material, qan elementləri, üçüncü cavab quruluşsuz kütlə fonunda qan elementləri olaraq alınmışdır.

Tru-cut tətbiq olunmuş 60 xəstədən 6 nəfərdə fibroz-kistoz (10%), 8 nəfərdə mastit (13,3%), 1 – nekroz toxuması (1,6%), 1 - fibroadenoma (1,6%), 28 - infiltrativ axacaq karsinoması (46,6%), 2 – musinov karsinoma (3,3%), 2 - skirr tipli xərçəng (3,3%), 3 - infiltrativ lobulyar karsinoma (5%), 9 – infiltrativ karsinoma (15%) müəyyən olunmuşdur.

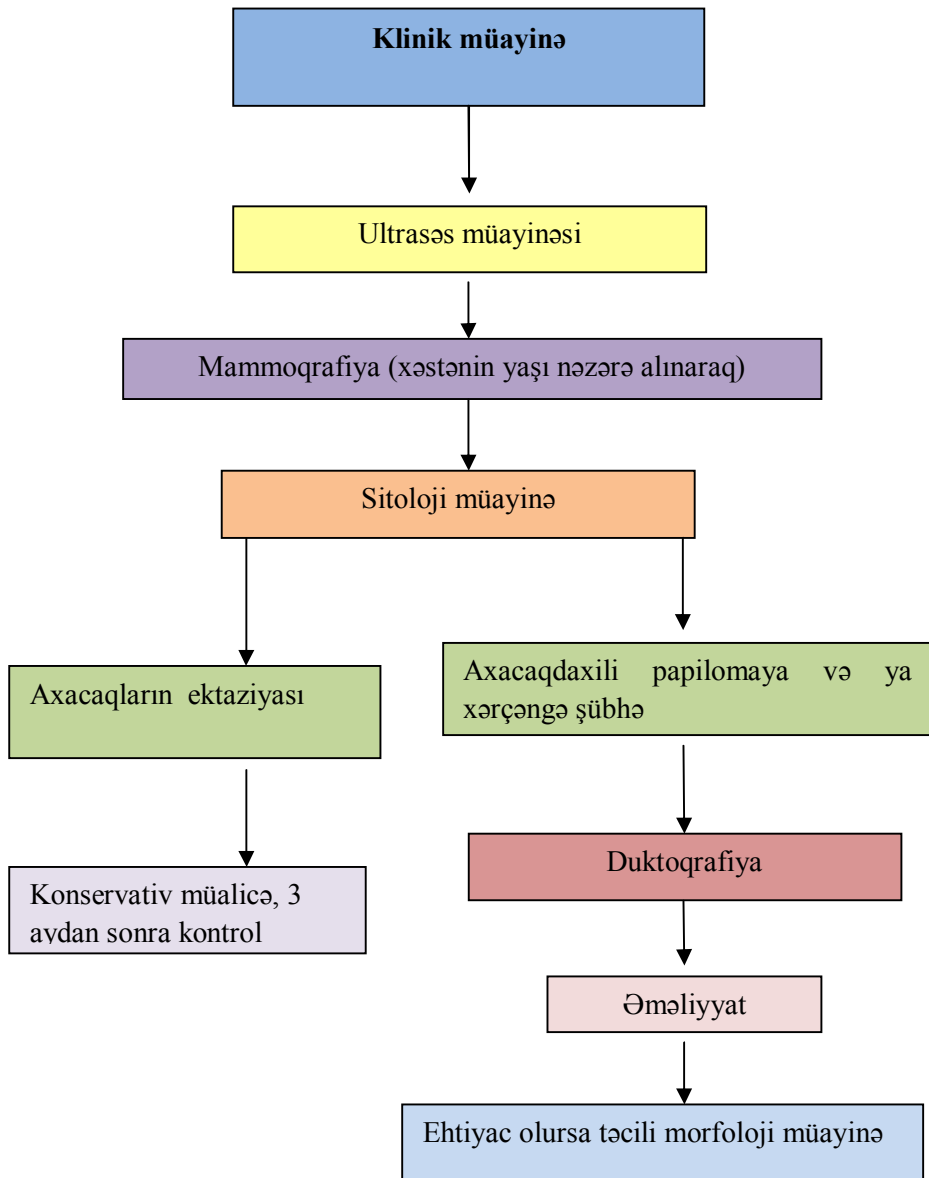
Hər iki üsulun yararlılıq dərəcəsini müqayisəli olaraq araşdırmaq üçün xəstələri sitologiya/biopsiya və cərrahi əməliyyatdan sonrakı patohistoloji nəticələrinə müvafiq olaraq qruplara bölünüb.

Hər iki üsulun süd vəzi xərçənginin diaqnostikası zamanı spesifikliyi və sensitivliyini müqayisə edərkən Tru-cut və İAB sensitivliyi müvafiq olaraq 95,6% və 69%, spesifikliyi isə müvafiq olaraq 100% və 97,6% olduğu müəyyən edilib. Beləliklə də Tru-cut spesifikliyi və sensitivliyini görə İAB-dan daha üstün olduğu müəyyən olundu.

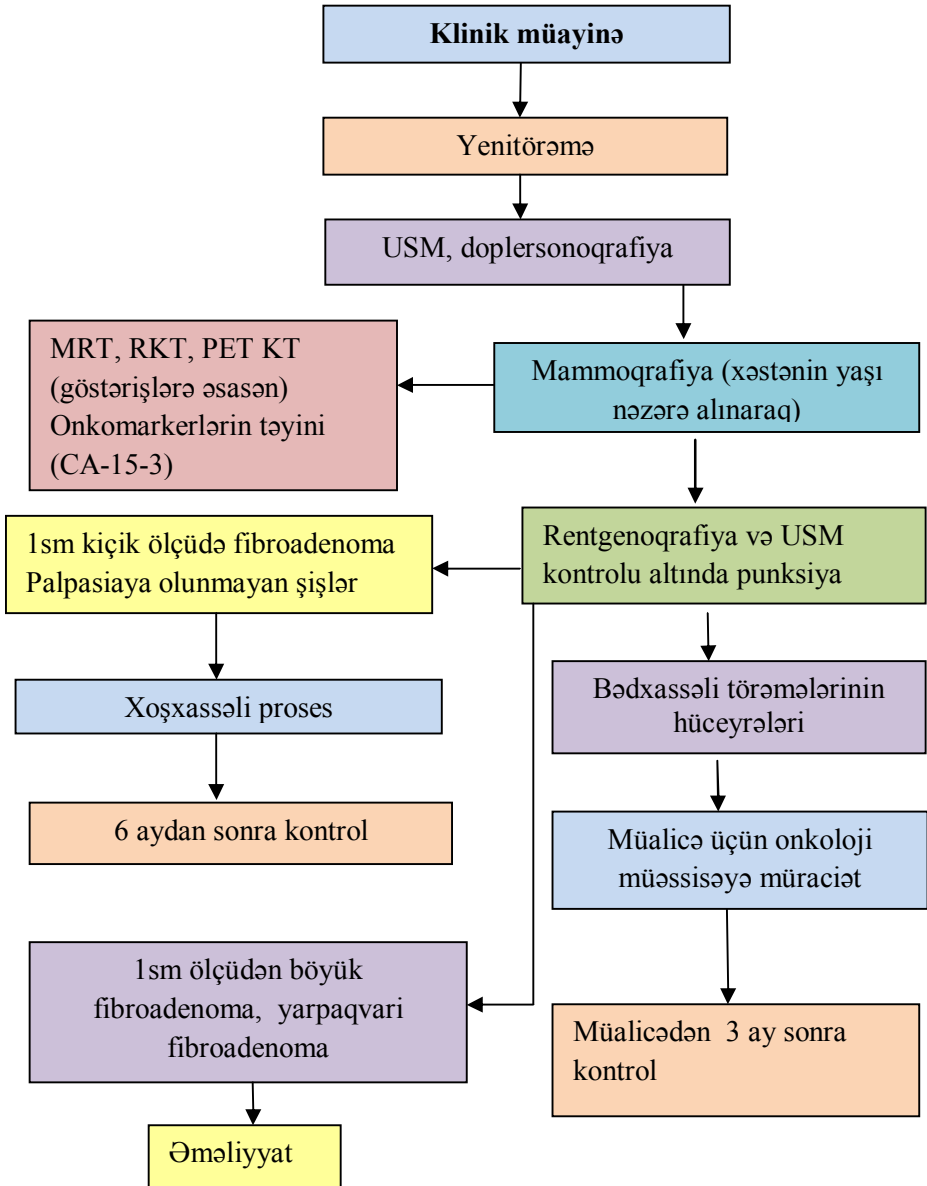
Azərbaycan Respublikasında 2009-2014-cü illər ərzində qadınlar arasında süd vəzisi xərçəngi ilə xəstələnmə göstəricilərinin (intensivlik göstəricisi, ekstensivlik əmsalı, zədələnmə göstəricisi), ölüm göstəricilərinin səviyyələri (ümumi ölüm əmsalı və letallıq əmsalı) və aqressivlik əmsalının müəyyən olunması ilə 5 illik yaşam göstəricisinin miqdarı müəyyən olunub.

Aparılmış tədqiqat işi süd vəzisinin patoloji sekresiyası və düyünlü yenitörəmələri olan xəstələr üçün müayinə alqoritmünün işlənilməsinə imkan verdi.





**Şəkil 1. Patoloji sekresiya zamanı süd vəzinin diaqnostik-müayinə alqoritm**



**Şəkil 2. Süd vəzisi düyünlü yenitörəmələrinin müayinə diaqnostik alqoritmi.**

## NƏTİCƏLƏR

1. Süd vəzinin tədqiqi üsullarının optimal ardıcılığını özündə əks etdirən və bu lokalizasiyada olan şişlərin diaqnostik dəqiqliyini artıran kompleks müayinələrinin proqramı işlənib hazırlanıb və tətbiq edilib

2. Süd vəzinin bədxassəli və xoşxassəli törəmələrinin aşkarlanmasında USM-nin diaqnostika imkanları təyin olunub: ümumi dəqiqlik-72,9%, həssaslıq-94,8%, spesifiklik- 68,7%. Tədqiqat zamanı MRT müayinəsinin həssaslığı-95%, spesifikliyi-98%, dəqiqliyi isə -95,8% isbat edilib.

3.Xoşxassəli törəmələrin diaqnostikasında mammoqrafiya üsulunun həssaslığı 90% təşkil edib. Bədxassəli törəmənin parenximasının sıxlığından asılı olaraq mammoqrafiyanın həssaslığı 95,0% , spesifiklik isə 95,0-97,0% təşkil edib

4.Süd vəzinin bədxassəli törəmələrdə aparılmış biopsiya üsullarının müqayisəli xarakteristikası göstərdi ki, Tru-cut biopsiyanın həssaslığı və spesifikliyi 95,6% və 99,5%, incəiyənəli aspirasion biopsiyanın (İAB) isə müvafiq olaraq 69% və 97,6% təşkil edib.

5. Əlavə diaqnostika üsullarının məqsədəuyğun istifadəsini müəyyən etməyə icazə verən süd vəzisi yenitörəmələrinin şüa diaqnostika üsullarının təhlili əsasında diaqnostik alqoritm işlənib hazırlanıb.

### Praktik tövsiyələr

1. Süd vəzisinin rentgenoloji müayinə üsulundan palpasiya olunmayan şişlərə şübhə olunduğu halda və mikrokalsinatların toplanmasını inkar etmək üçün istifadə etmək vacibdir. Çünki mikrokalsinatlar demək olar ki, digər instrumental üsulların köməyi ilə vizualizasiya olunmurlar və onların mövcudluğu ilk növbədə süd vəzisi xərçəngindən şübhələnməyə icazə verir.

2. USDQ damar şəklinin dəyişilməsi haqqında əlavə informasiya verə biləcək diaqnostik üsuldur. Yaxşı vaskulyarizasiyalı ocaq aşkarlananda törəmənin bədxassəli təbiətli olmasını guman etməyə icazə verən əlavə üsul kimi USDQ-dən istifadə etmək olar.

3. Hemorragik möhtəviyyətli və divarları qalınlaşmış sistlərin diferensial-diaqnostikasında çətinliklər yarandığı halda diaqnozu təsdiq etmək üçün ötürücü ilə titrəyici hərəkətlər etdikdə maye möhtəviyyətli yenitörəmələrinin divarının daxili strukturunda dəyişikliklər aşkar olunur.

4. USM-nin yüksək həssaslığı limfa vəzlərində metastazların aşkarlanmasında və prosesin yayılma dərəcəsini dəqiqləşdirməsində bu üsuldan istifadə etməyə icazə verir.

5. Süd vəzisinin maqnit-rezonans tomoqrafiyasından (MRT) genetik olaraq xərçəngə meyilli xəstələrdə, əlverişsiz ailə anamnezi olan xəstələrdə, ilkin ocağı aşkarlanmayan, yalnız aksilyar sahədə metastazları olan xəstələrdə, klinik, rentgenoloji və ultrasəs müayinə üsullarının istifadəsi zamanı qeyri-aydın və bir-birinə zidd nəticələr alındıqda dəqiqləşdirici əlavə üsul kimi istifadə etmək məsləhət görülür. Həmçinin bu üsul yalnız bir süd vəzində xərçəng olan xəstələrdə kontrlateral süd vəzinin multifokallığını, multisentrikliyini və ya sinxron xərçəngini inkar etmək üçün istifadə oluna bilər.

### **Dissertasiya mövzusunə aid çap olunmuş elmi işlərin siyahısı**

1. İnfiltrativ-ödem forma süd vəzi xərçənginin diaqnostikası / Ümummilli lider Heydər Əliyevin 88 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi-praktik konfransın material-ları. Bakı, 2011, s.12-13 (həmmüəl.: S.S.Vətənxə, E.Əliyev, A.Gəncəliyeva).

2. Диагностика отёчно-инфильтративных форм рака молочной железы / VII съезд онкологов и радиологов стран СНГ. Астана, Республика Казахстан, 5-7 сентября, 2012, с. 268-269.

3. Пораженность и индекс достоверности учета раком молочной железы в различных экономических регионах республики // Azərbaycan onkologiya və hematologiya jurnalı, 2012, №2, s.78-81 (həmmüəl.: S.S.Vətənxə).

4. Azərbaycan Respublikasında süd vəzi xərçəngi xəstəliyinin yaş xarakteristikası // Sağlamlıq, 2013, №4, s.15-19 (həmmüəl.: S.S.Vətənxə).

5. Некоторые современные методы диагностики рака молочной железы – маммография и УЗИ // Azərbaycan təbabətinin müasir nailiyyətləri, 2013, №3, s. 21-27 (həmmüəl.: S.S.Vətənxə).

6. Süd vəzinin müayinəsində maqnit rezonans tomoqrafiyanın rolu. /Akademik R.N.Rəhimovun 90 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi-praktik konfransın materialları. Bakı, 2013, s.61-63 (həmmüəl.: S.S.Vətənxə, F.Y.Əliyev, A.K.Kazımov).

7. Süd vəzi xərçənginin bəzi diaqnostik və epidemioloji aspektləri // Azərbaycan onkologiya və hematologiya jurnalı, 2013, №1, s.10-17 (həmmüəl.: S.S.Vətənxə)

8. Перспективы ранней лучевой диагностики опухолей молочной железы /Ümummilli lider Heydər Əliyevin 90 illik yübiileyinə həsr olunmuş elmi-praktik konfransın materialları. Bakı -2014, s.49-51.

9. Заболеваемость злокачественными новообразованиями в Азербайджанской Республике // Российский онкологический журнал, 2015, №1, с.38-41 (соавт.: Д.А.Алиев, Ф.А.Марданлы, С.С.Ватанха).

10. Süd vəzisi yenitörəmələrinin erkən diaqnostikası alqoritminin işlənilib hazırlanması // Azərbaycan onkologiya jurnalı, 2015, №1, s.67-71.

11. Тенденция заболеваемости раком молочной железы в Азербайджанской Республике // Вестник Российской военно-медицинской академии, 2016, №1 (соавт.: Д.А.Алиев, С.С.Ватанха, Ф.А.Марданлы).

КЁНУЛЬ БАЛАБАБА гызы ФАРХАДЗАДЕ  
ВОЗМОЖНОСТИ РАЗЛИЧНЫХ ПРОГРАММ ЛУЧЕВОЙ  
ДИАГНОСТИКИ ПРИ ИССЛЕДОВАНИИ НОВООБРАЗОВАНИЙ  
МОЛОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЫ  
РЕЗЮМЕ

Проблема рака молочной железы, несмотря на несомненный прогресс медицины, по-прежнему сохраняет свою высокую социальную значимость. В структуре онкологической заболеваемости женского населения рак молочной железы занимает лидирующее место и является одной из значимых причин смертности среди женщин. Одним из важных факторов в снижении смертности от рака молочной железы остается его раннее выявление для выбора лечебных мероприятий. Многообразие проявлений клинических, рентгенологических, сонографических и патоморфологических форм злокачественных новообразований молочной железы затрудняет правильность постановки диагноза.

Сегодня невозможна диагностика рака молочной железы без применения современных лучевых методов обследования (рентген-маммография, ультразвуковое исследование, магнитно-резонансная томография и т.д.). Наиболее высокие показатели информативности отмечаются при использовании МРТ. МРТ позволяет диагностировать РМЖ при клинически и рентгенологически скрытых образованиях. Чувствительность РМГ существенно ниже, по сравнению с МРТ. Специфичность методов значительно не отличаются друг от друга. И РМГ, и УЗИ характеризуются более высокими показателями в группе пациенток с клиническими признаками РМЖ при сравнении с группой без клинических данных. Показатели эффективности УЗИ, как самостоятельного метода, ниже показателей МРТ. Однако показатель специфичности УЗИ не уступают МРТ, и даже превышают показатели специфичности РМГ, что повышает его роль в использовании в диагностическом алгоритме для дифференциальной диагностики выявленных образований. Кроме того, УЗИ используется как доступный, экономичный метод навигации при проведении биопсий, а также является методом оценки состояния регионарных зон. Анализ возможностей методов обследования позволил разработать алгоритм обследования больных с новообразованиями молочных желёз у лиц женского пола.

KONUL BALABABA FARKHADZADE  
SUMMARY

THE POSSIBILITY OF DIFFERENT PROGRAMS FOR RADIATION  
DIAGNOSTICS IN STUDY OF BREAST CANCER

Despite the undoubted progress of medicine, the problem of breast cancer still retains its high social importance. In the structure of cancer incidence in the female population breast cancer takes leading place and is one of the significant causes of death among women. One of the important factors in reducing mortality from breast cancer is early detection for choice of medical therapies. There are a large number of methods for diagnosis of breast diseases, each one has its certain own advantages and some limitations. Variety of clinical, radiographic, sonographic and pathological manifestation of breast cancer makes difficult to accurate diagnosis.

Nowadays, the diagnosis of breast cancer without the use of modern radiological methods of examination (X-ray mammography, ultrasound, magnetic resonance imaging etc.) is impossible. The highest incidence of information values are found in the use of MRI. MRI allows to diagnose breast cancer in the case of clinically and radiologically hidden tumors. The sensitivity of X-ray mammography is significantly lower when compared with MRI. The specificity of the methods does not differ significantly from each other. X-ray mammography and ultrasonography are characterized by higher rates in the group of patients with clinical signs of breast cancer when compared to the group without clinical data. The effectiveness of ultrasonography as an independent method are lower than MRI. However the specificity of ultrasonography is not inferior to MRI, and even exceed the specificity of X-ray mammography which increase its role in the use of the diagnostic algorithm for differential diagnosis of certain tumours. Moreover, ultrasound examination is performed as an available, economical method of navigation during biopsies as well as the method of evaluation of the regional areas status. Analysis of possible methods of examination allowed us work out algorithm in the patients with breast cancer .

**МИНИСТЕРСТВО ЗДРАВООХРАНЕНИЯ  
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ  
НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЦЕНТР ОНКОЛОГИИ**

*На правах рукописи*

**КЁНУЛЬ БАЛАБАБА ГЫЗЫ ФАРХАДЗАДЕ**

**ВОЗМОЖНОСТИ РАЗЛИЧНЫХ ПРОГРАММ ЛУЧЕВОЙ  
ДИАГНОСТИКИ ПРИ ИССЛЕДОВАНИИ  
НОВООБРАЗОВАНИЙ МОЛОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЫ**

**3225.01-лучевая диагностика и терапия**

**АВТОРЕФЕРАТ**

диссертации на соискание учёной степени  
доктора философии по медицине

БАКУ 2016